

ALICJA Z. NOWAK
UNIwersytet Jagielloński

LAUDACJE DLA BISKUPÓW W SPUSCIZNIE PISARSKIEJ I DZIAŁALNOŚCI MICHAŁA ŚŁOZKI – ŚWIECKIEGO WYDAWCY

Słowa kluczowe: laudacja, list dedykacyjny, biskup, druk

W XVII wieku ruskie typografie metropolii kijowskiej najczęściej drukowały księgi religijne, głównie cerkiewne a niekiedy okolicznościowe. Wyróżniała je na ogół bogata rama wydawnicza, zwłaszcza wielość otwierających ją tekstów towarzyszących. Zgodnie z obowiązującą konwencją bardzo popularne były przedmowy i dedykacje, spełniające różne role (propagandowe, polemiczne, dydaktyczne¹).

Laudacyjne listy i wiersze na ogół pisane były przez osoby duchowne i najczęściej adresowane do świeckich dostojników: mecenasów, inicjatorów wydań, dla przykładu dedykacje wileńskiego bractwa kierowane były do przedstawicieli takich rodów jak Ogińscy, Stetkiewiczowie, czy Kisiele²; tak samo w edycjach kijowsko-pieczerskich³ i bractwa lwowskiego⁴.

Mniej liczne były typografie należące do świeckich wydawców, stąd zachowało się znacznie mniej adresów pochodzących z tłoczonych przez nich ksiąg. Jednak i tu przeżywały listy dedykacyjne do świeckich patronów⁵. Nieco rzadziej w tej kategorii druków adresatami są kościelni hierarchowie. Takie pisał prywatny typograf lwowski Michał Śłozka. Jego warsztat działał we Lwowie w latach 1638–1666, choć okresowo drukarz współpracował także z tamtejszym bractwem oraz władzą, prowadzącymi działalność wydawniczą. Śłozka posiadał przywilej królewski i biskupi na edycje polskojęzyczne. Badacze wyliczyli, że ta produkcja, obejmująca 26 pozycji niewielkiego formatu, stanowi 15% spośród wszystkich przygotowanych przezeń ksiąg⁶. W 1639 roku Śłozka wydał panegiryk *Aurora na horyzoncie lwowskim świecąca przeoświeconemu exarsze*

1 Na temat funkcji przedmów zob. Л. И. Сазонова, *Украинские старопечатные предисловия конца XVI – первой половины XVII в. (борьба за национальное единство)*, [w:] *Тематика и стилистика предисловий и послесловий. Русская старопечатная литература XVI–первая четверть XVIII в.*, Москва 1981, s. 129–152.

2 O dedykacjach w drukach Wielkiego Księstwa Litewskiego zob. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, *Друки сурьлицкие з офцын Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku*, Olsztyn 2003, s. 195–196.

3 Por. teksty w: Хв. Тітов, *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*, Київ 1924.

4 Np. bracki Oktoich z 1630 r. był drukowany aż z czterema wersjami dedykacji dla różnych świeckich dostojników, por. Я. Запаско, Я. Ісаєвич, *Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків виданих на Україні*, Львів 1981, nr 205.

5 Przykładem mogą tu służyć wydania Leona Mamonicza, w których drukarz zamieścił listy do Leona Sapiehy, por. *Кніга Беларусі 1517–1917. Зводный каталог*, red. Г. Я. Галенчанка, Мінск 1986, nr 67, 80.

6 В. Александрович, *Нововіднайдені джерельні матеріали до біографії львівського друкаря Михайла Сльозки*, „Джерелознавчі студії. Вісник Львівського Університету”, Серія книгознавство, 2007, seria 2, s. 175.

świętego tronu apostolskiego constantynopolińskiego, który słauił prawosławnego biskupa lwowskiego Jeremiasza Tysarowskiego. Zdaniem Wołodymyra Aleksandrowycza nie można autorstwa tego tekstu przypisywać samemu drukarzowi, ponieważ w zachowanym po nim archiwum brak wzmianek na temat literackich zainteresowań i prób drukarza⁷. Wydaje się jednak, że wbrew temu twierdzeniu, należy brać pod uwagę potencjalne autorstwo Ślozki. Spod jego pióra bowiem wyszło kilka innych laudacji, które są przedmiotem analizy w niniejszym artykule oraz najprawdopodobniej niektóre wiersze herbowe, zamieszczone na odwrocie strony tytułowej tłoczonych przezeń ksiąg⁸.

Aurora została uznana przez łaciński konsystorz za szkodliwą dla Kościoła katolickiego, dlatego wydano nakaz jej spalenia, a Ślozce odebrano prawo do druku ksiąg polskojęzycznych⁹. Zdaniem wspomnianego wyżej ukraińskiego badacza, nowe archiwalne dokumenty dotyczące tej sprawy, wskazują, że powodem decyzji o zniszczeniu nakładu mogła być dodana do druku grafika z nieodpowiednią formą krzyża oraz tytułatura władcy, nazwanego egzarchą świętego, apostolskiego tronu¹⁰. Być może na decyzję wpłynął także fakt, że kompozycja słauiła prawosławnego hierarchę, który przed przyjęciem sakry złożył królowi obietnicę przejścia na unię wraz z całą eparchią lwowską. Jeremiasz Tysarowski słowa jednak nie dotrzymał, co więcej, w trakcie swojej długiej, bo trwającej kilkadziesiąt lat (1607–1641) posługi w eparchii wspierał działalność bractwa Zaśnięcia Maryi Panny na rzecz reformy religijnej i kulturalnej prawosławia (m.in. oświata, wydawnictwa)¹¹. Po śmierci biskupa przemyskiego Michała Kopysteńskiego w 1610 roku, był przez 10 lat, aż do wyświęcenia hierarchii przez patriarchę Teofanesa, jedynym prawosławnym władcą, pełniąc *de facto* obowiązki metropolity w Rzeczypospolitej.

Ślozka po zapłaceniu kary i utracie praw do drukowania polskojęzycznych druków kontynuował prace typograficzne nad cyrylicznymi księgami i nadal słauił prawosławnych hierarchów. Kolejne laudacje powstawały w nowej szacie językowej (w tzw. prostej mowie), nie były wydawane osobno, wzbogaciły natomiast ramę wydawniczą tłoczonych przezeń ksiąg użytku cerkiewnego. Dwie pierwsze pochwały z wydanych kolejno *Apostola* i *Triodionu kwietnego* ukazywały Piotra Mohyłę jako

7 Ibidem.

8 Badacze podejrzewają, że mógł być autorem lub współautorem m.in. epigramatów w kilku lwowskich wydaniach: *Nomokanon* (1646), *Apostol* (1645), *Kljucz razumenija* (1663), *Triodion* 1664, *Nebo nowoje* (1665), por. komentarze do wierszy w: *Українська Поезія. Середина XVII ст.*, oprac. В. І. Кречотень, М. М. Сулима, Київ 1992, s. 591.

9 I. Chodyncki, *Historia stoletcznego królestw Galicyi i Lodomeryi Miasta Lwowa od zalozenia jego aż do czasów teraznieyszych*, Lwów 1829, s. 414; Я. Ісаєвич, *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*, Львів 2002, s. 216, <<http://litopys.org.ua/isaevych/is18.htm>> (20.10.2018).

10 В. Александрович, *Нововідайдени...*, s. 174–176.

11 Курыло Студынський писао Тисаровским, że nie wyróżniał się uczonością, nie był to też zbyt energiczny hierarcha, ale w przeciwieństwie do swego poprzednika, nie utrudniał działalności lwowskiej konfraterni, por. К. Студинський, *Три панегірики XVII віку*, [w:] *Записки Наукового товариства імени Шевченка*, red. М. Грушевський, т. 5, т. 12, Львів 1896, s. 5–6. Zdecydowanie pozytywną sylwetkę tego hierarchy maluje współczesny badacz, por. Ю. А. Мицик, *Тисаровський Сремія*, [w:] *Енциклопедія історії України*, <www.history.org.ua/?termin=Tysarovskij_Y> (13.09.2018).

biskupa idealnego: religijnego i kulturalnego reformatora, społecznego działacza, przewodnika duchowieństwa i wiernych.

Apostoł ukazał się w roku 1639, gdy Ślozka został ukarany za *Aurorę*. W ramie wydawniczej księgi znalazł się czterowiersz heraldyczny, komentujący herb Mohyłów oraz list dedykacyjny do ówczesnego metropolity kijowskiego. Drukarz polecając się jego opiece, wspominał o „wysiłkach, pracach i nieustannych trudach”, z którymi hierarcha mierzył się w życiu publicznym. Opisowywał walkę z tymi, którzy pragnęli, aby „prawosławne nabożeństwo ustało”¹². Należy mniemać, że komentarz drukarza odnosił się do sytuacji niezjednoczonego Kościoła wschodniego w latach 30. Hierarchia, którą reprezentował archimandryta, a następnie metropolita Piotr, za panowania Zygmunta III Wazy i Władysława IV, działała w państwie nieformalnie, a po jej zalegalizowaniu w roku 1633, pomimo wolności gwarantowanej na sejmie koronacyjnym zderzyła się z rozmaitymi ograniczeniami w sprawowaniu duszpasterskiej posługi. Dotyczyły one m.in. prawa do budowy cerkwi, a także dostępu do niektórych miast w metropolii kijowskiej. Dla przykładu Mohyła, przybywając w 1635 roku na pogrzeb władcy Józefa Bobrykiewicza, złamał zakaz wjazdu do Wilna, za co został przez ówczesnego władcę upomniany¹³.

W liście z Triodionu kwietnego (1642) drukarz ponownie przypominał przeciwności, które napotykał Mohyła, prowadząc działalność na rzecz obrony prawosławia. Chwalił go za trwanie w nieustannej gotowości do ich zwalczania i do poświęceń, łącznie z najwyższą ofiarą:

„[...] вшелакѣи бѣды и преслѣдованѣ, которыи Превещїи Вашѣ, для бѣды Православной подыи́машешъ солодкими и вѣданными чини(т) и за тымъ то ити звыкло, же скоро ено в таковой потребѣ Црковной послышишъ, тогда бы и самаа смерть настѣпити лѣбла, шхотне такъ вторый Сленъ до Жродѣ ввѣдъ живѣи так са спѣшии¹⁴.”

Oprócz tych ogólnych wzmianek, wypełnionych uwagami i aluzjami, odnoszącymi się do stosunków konfesyjnych w latach 30. i na początku 40. XVII wieku, a zrozumiałych zapewne ówczesnym odbiorcom, w omawianych listach znajdziemy również konkretny, wsparty przykładami, opis reformatorskiej działalności hierarchy. Z tej relacji wyłania się obraz rozległego i wielotorowego programu odnowy.

12 „Колѣи абовѣиъ в промыслѣ, працахъ, и непрестанныѣ фатигахъ, в коло не шшачованыѣ Цркви Отрой Православной належныѣ пожитковѣ и добръ, сътъ невѣдомыи инепидинента, препоны и прешкды, которыѣ Иисне Превеленѣише Превещїенство твоѣ шеходатъ, колѣи и то естъ тайно, же на пѣбличныхъ зѣвѣдахъ стараноса промысла, и забѣгано, абы и самоѣ православноѣ набоженство, бѣгодѣхновенныхъ Млѣтвы, бѣжтвенныхъ Ли(тѣ) рѣти и безкрывныхъ шфѣры, презъ Иисне Превеленни(и) Превещїенство твоѣ и при тоѣѣ вѣдѣши, шправованы, а бѣѣ Вседержителю Православно шдаваны и офѣрованы не были”, М. Слюска, Иисне в Хрѣтѣ Превеленѣишомѣ Господинѣ и Шѣѣ Сго Млѣти Господинѣ Шѣѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] Апостола, Львовъ 1639, к. 6.

13 T. Kempa, *Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Toruń 2007, s. 435–436. Więcej na ten temat por. rozdział tej pracy pt. *Tryumfy kontrreformacji w drugiej połowie lat 30. i w latach 40. XVII wieku. Stopniowa dezintegracja obozu różnowierczego w Rzeczypospolitej*, s. 435–524.

14 Млѣхалъ Слюска, Иисне в Хрѣтѣ Превеленѣишомѣ и Превещїи Сго Млѣти Господинѣ Шѣѣ Кириѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] Триодѣи си естѣ Трипѣснецѣ, Львовъ 1642, к. 4v.

Obejmował on m.in. korektę każdej wydawanej po słowiańsku, a przełożonej uprzednio z języka greckiego księgi¹⁵. Osobno Ślozka wspominał o czynionych w Kijowie przygotowaniach do wydania nowej wersji Biblii, której edycja nie została za życia metropolity zrealizowana¹⁶:

Превсцїенство ваше и подвижатисѧ зезволилѧ, и вшешемъ вестъ на томъ естесь, авы жадной Книги зъ Грецкогѧ Языка на нашъ Славенскїй переведеной зъ дрѣскъ невыходило, которой вы Превсцїенство ваше (при иныхъ велице важныхъ справахъ Цркви Божой) не любя до исправленїа старана приложити. На прикладъ естъ и самаа Библиа Писма Свѣтѧ школо которой исправленїа южъ то ѿ немалого часѧ пѣвизати сѧ зезволилѧ. Я до того и в шобеливомъ коштѣк и накладѣ, авы такъ найрѣдкѣй зъ дрѣскъ была выдана промыслъ чинити не занеживаешъ¹⁷.

Kontynuując temat, autor listu ukazywał metropolitę jako promotora i opiekuna „czarnej sztuki”. Był to pochwalny wstęp, który poprzedzał wyrażone wprost przez drukarza oczekiwania, iż także jego niedawno rozpoczęta samodzielna działalność wydawnicza zostanie podtrzymana i wsparta przez tegoż wpływowego patrona¹⁸.

Druk ksiąg bez wątpienia służył pogłębieniu życia religijno-duchowego, obronie prawosławia oraz kulturalnemu wzrostowi Cerkwi. Przygotowane w pieczerskiej typografii dzieła hagiograficzne, a wśród nich polskojęzyczne *Paterykon* (1635) czy *Teraturgema* (1638) dotyczące lokalnych świętych, mogły wzmacniać prawosławnych w dyskusjach z odrzucającymi kult świętych protestantami, z pewnością ich popularyzacja była formą obrony prawdziwej wiary przed ekskluzywnymi w zakresie soteriologii atakami katolików¹⁹.

Autor dedykacji z *Triodionu* uwzględnił w swoim omówieniu reform prace remontowe prowadzone w świętych, symbolicznych dla Kościoła ruskiego miejscach, mocno

15 Informacja o korekcie ksiąg, w którą zaangażowany był Piotr Mohyla znajduje się m.in. w tytule i przedmowie do *Liturgiariou* z 1629 roku.

16 Na temat powodów niewydania Biblii i o losach przygotowanych do niej ilustracji (drzeworyty Elia-sza), zob. Д. Степовик, *Українська книга і граюра при Петрі Могилі*, [w:] *П. Могила: богослов, церковний і культурний діяч*, Київ 1997, s. 90–106.

17 Мїхалъ Слюска, Йсене въ Хрїтѣ Превеленїишомъ и Превсцї Сго Млти Господинъ Свѣцъ Кирѣ Петрѣ Могилак, [w:] *Триодїон си естъ Трипѣнець*, Львовъ 1642, к. 3.

18 „Тогожъ Хлѣва, зъ ренесла дрѣкарскогѧ, и Йсене Превеленїише Превсцїенство Твое, мой Велице Мл Панъ, Пасты и Довродѣй, зъ Крожонокъ а Испаналой своей людзкости и щецекского чадолюбїа, не рѣчи влїглымъ и на вѣдѣнїи, але и въ самонъ столеичномъ Пастырства своего Мѣстѣ, по вокомъ своимъ, людѣ на то способнїи, не толко не боронїлєсь, не боронїшъ, и боронити не мыслишъ, але и што варѣй, самъ егѧ щедрою своею стителъскою рѣкою илиъ оудѣляючи, промоторомъ, Патронъ и шворонъцею мѣтивимъ быти рачишъ. Што и личѣ нанизломъ пѣножковни, оуприйлє горнѣчолєсь по скрыдала щецекского милосерда и Пастырской швороны Йсене Превѣ Превсцїенства твоегѧ, не вонтплинею штѣхоу было, же по нихъ горнѣчи иннїи звираючи и, и тѧ волшїи нѣжъ материнскїи аффекто загрѣваючи, и мене завистномъ пастрабови на розшарпанїе шверечи не рачишъ”, М. Слюска, Йсене въ Хрїтѣ Превеленїишомъ Господинъ и Свѣцъ Сго Млти Господинъ Свѣцъ Петрѣ Могилак, [w:] *Япостоль*, Львовъ 1639, к. 6v. Po wydaniu ksiąg liturgicznych dla biskupa lwowskiego Arseniusza, który nie miał zgody Piotra Mohyły na ich przedruk, Ślozka został obłożony przez metropolitę kijowskiego anatemą.

19 А. Жуковский, *Петро Могила й питання єдности церков*, Київ 1997, s. 67–68; o polemicznych treściach *Paterykonu* (Kijów 1635) por. Н. Сінкевич, “*Патерикон*” як полемічний твір, [w:] *Eadem*, “*Патерикон*” Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам’ятки, Київ 2013, s. 108–123.

związanych z początkami ruskiego chrześcijaństwa. Dzięki tym inicjatywom intensyfikował się ruch pielgrzymkowy, wzmacniały się lokalne centra „cudami słynące”, a Kijów powracał do roli duchowo-religijnego centrum. Śłozka w pierwszym rządzie przywołał „Cerkiew Sofii Świętej czyli Mądrości Bożej w Kijowie – mieście pod Bożą opieką”²⁰, którą metropolita zastał w ruinie i odrestaurował, doprowadzając do „pierwotnego jej stanu i piękna”. Zadał, aby wewnątrz soboru zostało przyozdobione licznymi ikonami i wyposażone:

[...] Црковѣ ѿ ѿѿи ѿѿой то естѣ Мрѿости Бѿсѿкой, вѣ Бѿѿспасаемоу гѿадѣ Кіевѣ, негдаы ѿ ѿѿой памѿати Кнѿжати и самодержци всеѿ Русѿи Іѿрослава вѣздѿованной, и на прикладѣ всеѿмъ свѣтѣ выставленной, которѿюсъ прѿвѿщенство ваше вѣ Рѿинахѣ оуже вѣдѿшѿю зновѣ реставровалѣ и до першой вѣздѿовы коштомѣ и старанѣемѣ своѿи прѿвѣдалѣ, а до того и вѣ нѣтрѣ розмантыми иконами стѣхѣ Бѿжїи и аператами црковными дивне привѣдовалѣ²¹.

Drukacz poświęcił uwagę także Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej, która za czasów Mohyły, zarówno na zewnątrz (mur obronny), jak i wewnątrz (pieczary) została odnowiona, na powrót służąc za ośrodek duchowo-religijny mnichom oraz wiernym, w tym licznie przybywającym pątnikom²². Ponadto chwalił metropolitę za dobroczynny wpływ jego reformy na rozwój innych ośrodków monastycznych oraz za wysiłki oświatowe, które zaowocowały solidnie wspartymi finansowo szkołami i seminariami dla studentów:

[...] а штося рекло ѿ ѿѿи ѿѿой тоѿа рѣчи може(т) и ѿ ѿѿ Чѣдѿотворной Цркви Мѿнастыра Печарскаго которѿюсъ также Прѿвѿщїи ваше значне вѣ нѣтрѣ и зевнѣтрѣ Мѿромѣ и Деревѿ поновилѣ. Не меншѣ и ѿ Печерахѣ вѣ которѿхѣ Мѿщи ѿѿхѣ и до нѣѣ цѣблыми составѿютѣ, такѿ волати на прѿвѿщенство ваше немаетѣ, которѿи абы вѣ нихѣ не престаннѿ вѣкрѿвала офѣра приношена была на вѣздѿѣ ихѣ значногѿ коштѣ наложити не жаловалѣ. [...] Не припоминаю тѣѣ такѣ много Мѿнастырѿѿѣ, Школѣ, Семинарїи для спѣдѣѿѣ на мѣсѣдахѣ розныхѣ ѿ Прѿвѿщенства вашего коштомѣ и накладомѣ выставленѿхѣ и гоїне наданыхѣ²³.

Fundacja szkół, seminariów, burs oraz świątynie podźwignięte przez metropolitę z ruiny stały się też częścią opisu działalności hierarchy w laudacji zawartej w ofiarowaniu z *Apostola*. W tej dedykacji Śłozka opisywał chwalebne uczynki Mohyły w kontekście cnót, wskazując chętnie udzielaną przezeń jałmużnę, świadectwo miłosierdzia i szczodrobliwości:

20 Śłozka, podobnie jak kijowscy intelektualiści w drukach pieczerskich, włączył się w proces ożywiania dawnej ruskiej idei Kijowa jako miasta pod Bożą opieką, na temat tego konceptu por. Н. Яковенко, *Символ «Богохранимого града», у памѣтках київського кола (1620—1640-ві роки)*, [w:] *Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.*, Київ 2002, s. 296–330.

21 Мѿханѣлѣ Сѿюска, Іѿсне вѣ Хрїстѣ Прѿвѣленѣйшомѣ и Прѿвѿщїи ѿго Мѿлти Господинѣ ѿѿѣ Кирѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] *Триѿдїон си естѣ Трипѣнецѣ*, Львовь 1642, к. 3в.

22 Por. na ten temat А. Жуковський, *Петро Могила...*, s. 64–68.

23 Мѿханѣлѣ Сѿюска, Іѿсне вѣ Хрїстѣ Прѿвѣленѣйшомѣ и Прѿвѿщїи ѿго Мѿлти Господинѣ ѿѿѣ Кирѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] *Триѿдїон...*, к. 4.

Илишжны и милосерда твоѣ по все занете свѣтѣ повѣсти людскѣ розноса(т). Розноса(т)ъ немнѣи Ялюинове прѣзачныхъ ѿ тебе оуфѣндованы вѣ Киевѣ шкѡ, семинарїи и вѣреть. Бысвѣдѣчаю(т) и розголошаю(т) щедробливостъ твою гоиню, и стѣи Цркви зѣ Рѣинѣ выдвигненыѣ, и небо зрчныи бл҃гоуспїемѣ прихвдобенныѣ²⁴.

Cnoty metropolity Piotra uwypuklone zostały w obu poświęceniach Śłozki.

Aby dobitnie przekazać odbiorcom prawdę o wartościach moralnych metropolity, drukarz sięgał po egzempla. W *Triodionie* przywołał przykład z pism Korneliusza Tacyta na temat cesarza Ottona, który był znany z chętnie trwonionego na własne przyjemności majątku. Ten obraz miał stanowić kontrastowe tło dla postawy Mohyły, który dysponował znacznymi środkami finansowymi, ale przeznaczał je wyłącznie na potrzeby ubogich, sierot, wdów i pielgrzymów, wznosząc w wielu miejscach przytułki, szpitale i hojnie je uposażając:

„[...] распорошаешъ ти вѣ правдѣ, лечъ на ѡбвигихъ сиротѣ, вдовѣ, пелгриимѣ, для которыхъ на розныхъ мѣсцахъ страннопрїѣлници и шпитали вѣдovati расказѣшъ и в ныхъ Илишжною гоиноу шпатрѣшъ”²⁵.

W *Apostole* uwypuklone zostały także inne cnoty metropolity kijowskiego, a wśród nich pokora i bojaźń Boża, które znajdowały się wówczas w wielu zestawieniach preferowanych cnót u hierarchów i wszystkich kapłanów²⁶:

„Изали не гасчѣтѣ нѣ слнце вшелакала вѣ тоѣѣ боазнѣ Бжѣа. Гды, за щедробливою егѡ Ласкою, на такѣ вынеслогѡ достоинствѣ Фрѡнѣ и власти посажонѣ вѣдѣчи, не толѣкѡ сѣ вѣ томѣ нѣ найменшого не подносишъ, але и каждого прикладомѣ покоры своѣѣ оупережаешъ[...]”²⁷.

Podobnie jak było w przypadku innych laudacji z pewnością nie wszystkie cechy charakteru opisane przez Śłozkę można było w istocie przypisać jej bohaterowi. W pochwalę czytamy bowiem, że metropolita znany był jako osoba łagodna i łaskawa, nie skora do trzymania w sercu urazy za wyrządzone zło²⁸. Laudacyjny argument został

24 М. Глузска, Иѣне вѣ Хрѣтѣ Прѣвелеенѣишомѣ Господинѣ и ѿцѣ Егѡ Млѣти Господинѣ ѿцѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] *Апостолѣ, Львовѣ 1639*, к. 8.

25 Млѣханѣ Глузска, Иѣне вѣ Хрѣстѣ Прѣвелеенѣишомѣ и Прѣвсцѣ Егѡ Млѣти Господинѣ ѿцѣ Кирѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] *Триодїон...*, к. 3v.

26 Por. także М. Глузска, Иѣне Прѣвелеенѣишомѣ вѣ Бгѣ Егѡ Млѣти Господинѣ ѿцѣ Яфанасїю Желиворскоѣ Млѣтїю Бжїю, Православномѣ Епѣкопѣ, Львовскоѣ, галицкомѣ и Каменца Подолскагѡ, администраторѡви Метрополїи Киевской и прочѣа, ѿцѣ, Пѣнѣ, Пастыреви, и Добродѣеви люемѣ велѣе милостивомѣ, [w:] *Триодїонѣ си естѣ трїпѣнецѣ, Львовѣ 1664*, к. 4 v. Na temat pokory kapłana, szczególnie podczas służby w ołtarzu por. A.Z. Nowak, *Priesthood in the Teachings for the Clergy. On the History of Religious Reform in the Kievan Metropolitanate throughout the 16th and 17th Centuries*, Krakow 2017, s. 323–326.

27 М. Глузска, Иѣне вѣ Хрѣтѣ Прѣвелеенѣишомѣ Господинѣ и ѿцѣ Егѡ Млѣти Господинѣ ѿцѣ Петрѣ Могилѣ, [w:] *Апостолѣ, Львовѣ 1639*, к. 8v.

28 Wątpliwości budzi zwłaszcza sposób postępowania metropolity z mnichami wysiedlonymi z klasztoru Troickiego czy stosunek do Izajasza Kopińskiego. Opinie badaczy na temat domniemanej impulsywności i okrucieństwa

zbudowany w oparciu o porównanie hierarchy do Juliusza Cezara, o którym Cynceron mówił, że pomimo doskonałej pamięci zawsze zapominał o doznanych krzywdach:

СВѢТИТІ и нѣ тоужѣ сѣнце таснѣтѣтъ вѣ тобѣ дѣтннне незлобіе, гды и кривженѣ ѿ кого бѣдѣши и зометити са своего могѣчи, латеу веѣмѣ все прѣбачаешѣ, такѣ жебыса в Іисне Прѣбелеб. вособѣ твоей молигѣ велце мѣтнвѣ Панѣ, Пастырѣ и Добродѣю речи могло што нѣгдыс повѣдѣлѣ Цицѣро в тѣрѣпливости Юліѣша Цесара. Нѣчого запоминати не звыклесѣ толѣку кривды. Запоминаешѣ такѣ оуразы и зѣлѣживости, таку бысѣ шнѣю всю водѣ выпилѣ зѣ рѣки Лѣфе названѣ²⁹.

Pozostałe przymioty tego hierarchy: niewinność, nadzieję, męstwo, posłuszeństwo, czystość. Słozka słauił poprzez wskazanie postaci starotestamentowych: Abła, Noego, Hioba, Józefa, usabiających ideał realizacji poszczególnych cnót³⁰. Wydawca Apostoła osobno wspominał o udzielanych przez metropolitę kijowskiego radach, wydawanych opiniach i finalizowanych ugodach, a przede wszystkim chwalił za sposób przewodnictwa w Cerkwi Bożej – najlepsze świadectwo wielkości rozumu. W związku z duchową posługą i monastyczną formacją hierarchy, za niezbity dowód jego mądrości została uznana pełna pogardy postawa wobec przemijających dóbr tego świata:

Розвѣлѣ твоей, розвѣлѣ зансте естѣ мѣдрый, цѣвѣчоный, великій. Великій заправды вѣ радѣхѣ, вѣ ферованю сентенцій, вѣ оугодахѣ Людѣи порозненыхѣ, але болѣшій встаранюса в цѣлѣсти цѣркѣ Бѣжѣи, и пастѣвѣ швѣѣ собѣ ѿ него повѣронѣ, навѣлѣшій еднѣ вѣ погорженю свѣта тогѣу, и саного живота дочасного³¹.

Warto wspomnieć, że w dedykacji z Apostoła Słozka prezentował również świeckie życie młodego rycerza, ukazując Piotra Mohylę jako uczestnika bitwy z Turkami, walczącego pod Chocimiem w szeregach wojska, dowodzonego przez hetmana Karola Chodkiewicza. Jak podkreślał drukarz, przyszedł metropolita już wówczas wspierał Rzeczpospolitą, służył jej wiernie i z odwagą, wykazując gotowość do obrony jej granic w każdy czas³². Był to istotny

metropolity przedstawia A. Жуковський, *Петро Могила ѿ питання єдности цѣрков*, Київ 1997, s. 32–34; por. także M. Wawrzonek, *Obraz metropolity Piotra Mohyły jako świętego*, [w:] *Święci i święta w życiu duchowym i kulturze Ukrainy*, red. W. Mokrego, Kraków 2001, s. 513–514.

29 М. Слюска, Іисне вѣ Хрѣтѣ Прѣбелебѣйшомѣ Господинѣ и ѿѣцѣ Єго Мѣти Господинѣ ѿѣцѣ Петрѣ Могилак, [w:] *Апостолѣ, Львовѣ 1639*, k. 8v–9.

30 „Штоужѣ далѣй вѣ шѣгѣлнѣи Цнотахѣ твоихѣ быстрыхѣ правоу Розвѣлѣ взрокѣ оусмотрити не зможе(т) и за вѣ тобѣ, такѣ вѣ Кристаловиднѣ Нѣкѣ прѣжнѣи звѣздѣ, не побачи(т), невинности Івелевы, надѣки Нѣвеы, тѣрпливости Ішѣовы, послѣшнѣства, зѣлаца вѣрѣчѣ сашнѣи, вы вѣз наліѣшомѣ Братѣ, Івѣраамѣѣ, Чнстѣты Івѣнѣфѣвы”, М. Слюска, Іисне вѣ Хрѣтѣ Прѣбелебѣйшомѣ Господинѣ и ѿѣцѣ Єго Мѣти Господинѣ ѿѣцѣ Петрѣ Могилак, [w:] *Апостолѣ, Львовѣ 1639*, k. 8v.

31 М. Слюска, Іисне вѣ Хрѣтѣ Прѣбелебѣйшомѣ Господинѣ и ѿѣцѣ Єго Мѣти Господинѣ ѿѣцѣ Петрѣ Могилак, [w:] *Апостолѣ, Львовѣ 1639*, k. 9.

32 Ibidem, k. 9.

element kreacji pozytywnego wizerunku hierarchy, ważny dla politycznej pozycji i prestiżu Cerkwi w wielonarodowym państwie³³.

Większość wskazanych elementów pochwalnych była obecna we wcześniejszych ru-skojęzycznych oraz polskojęzycznych kijowskich panegirykach poświęconych Mohyle z lat 1632–1633³⁴, które mogły stanowić źródło inspiracji dla Śložki³⁵. Niemniej jednak to jego relacja w związku z tym, że powstała później (1639 i 1642) była pełniejsza, obejmowała perspektywę nie tylko projektowanych, ale i już zrealizowanych przez metropolitę odnowicielskich zadań. Należy podkreślić, że wartością omawianych listów dedykacyjnych jest scalony w nich obraz wielowymiarowych reformatorskich wysiłków oraz zasług tego hierarchy względem Kościoła i kultury prawosławnej w Rzeczypospolitej.

Laudacje Mohyle nie były jedynymi tego typu kompozycjami w twórczości lwowskiego drukarza. W kolejnych latach swojej działalności Śložka wypuścił dwie księgi cerkiewne, w których zawarł listy dedykacyjne ofiarowane eparchom lwowskim: Arseniuszowi (1641–1661)³⁶ i Atanazemu (1661–1667). Był to kolejny raz *Apostoł* (1654) oraz *Triodion* (1664), tym razem cyklu postnego. Podobnie jak w omówionej pochwalie Piotra Mohyły i w zgodzie z zasadami retoryki, przedstawiał w nich świeckie życie i cnoty obywatelskie kolejnych obejmujących godność biskupią w eparchii lwowskiej kandydatów: Andrzeja i Adama z rodu Żeliborskich. Byli oni ukazywani jako lojalni wobec króla obywatele Rzeczypospolitej, dobrze wykształceni szlachcice, zaangażowani w życie polityczne³⁷. W dalszej części uwaga panegirysty koncentrowała się na pokonsekrajnej działalności tych dwu blisko spokrewnionych ze sobą eparchów.

W poświęceniu z *Apostoła* drukarz skupił się na problemie władzy i odpowiedzialności, spoczywającej na barkach arcybiskupa. W skierowanej do władzy Arseniusza apostrofie, wskazywał głównie na powierzone mu kluczowe dla losu człowieka w wieczności

33 Więcej na ten temat: A. Z. Nowak, *Obraz Rzeczypospolitej w paratekstach prawosławnych lwowskich druków religijnych w XVII w.*, [w:] *Studia wschodniosłowiańskie. Literatura i język*, Zielona Góra (w druku). Przykładowe zabiegi szlachty prawosławnej na rzecz budowania pozytywnego obrazu Piotra Mohyły wśród politycznych elit w Rzeczypospolitej podaje T. Kempa, *Wobec kontrreformacji...*, s. 447. O udziale przyszłego metropolity w walkach z Turkami wspominał wcześniej w druku kijowskim 1632 roku Sofroniusz Poczaski w liście dedykacyjnym Mohyle, por. Софроній Почаскій, *ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ*, [w:] Хв. Тітов, *Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Везбірка передмов до українських стародруків*, Київ 1924, s. 292–293.

34 Wydano wówczas w typografii kijowsko-pieczerskiej trzy wierszowane laudacje: *ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ* (1632) z prozatorską dedykacją, *ΕΥΦΩΝΙΕ* (1633) oraz polskojęzyczną pochwałę *Mnemosyne sławy, prac i trudów* (1633). Obszerne omówienie pierwszego panegiryku i krótka charakterystyka dwóch kolejnych, por. Н. Пилип'юк, „*Євхарістіріон...*” *Перший панегірик Києво-Могилянської школи: його зміст та історичний контекст*, [w:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка. НТШ. Праці філологічної секції*, t. 224, Львів, 1992, s. 25–43.

35 Dla przykładu Śložka wskazywał na Mohylę jako na potomka Mucjusza Scewoli w liście z *Apostoła* (1639, k. 7v nlb), co być może było pomysłem zaczerpniętym z kompozycji panegirycznej *ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ*, w której składzie znalazła się rycina z przedstawieniem tego bohatera wraz z odpowiednimi wierszowanym komentarzem, dotyczącym owej legendy, Н. Пилип'юк, „*Євхарістіріон...*”, s. 29–30.

36 Pierwszy lwowski panegiryk na cześć tego biskupa ukazał się w drukarni brackiej krótko po wstąpieniu władzy na tron (1642). Była to ЄΥΦΩΝΙΑ, wierszowana kompozycja, poprzedzona listem dedykacyjnym, skomponowana przez Hryhorija Butowycza, przedruk zabytuku i omówienie por. К. Студинський, *Три панегірики...*, s. 7–10, 24–32.

37 Polityczne i militarne wsparcie, którego władcy udzielili Rzeczypospolitej omawiam w artykule: *Obraz Rzeczypospolitej w paratekstach prawosławnych lwowskich druków religijnych w XVII w.*, [w:] *Studia wschodniosłowiańskie. Literatura i język*, Zielona Góra (w druku).

prawo „wiązania i rozwiązywania” grzechów. Wymagało ono mądrości i wiedzy i, jak wyraził to autor pochwały, sięgając po autorytet Jana Złotoustego, pełnomocnictwa tego Pan nie udzielił nawet mocom niebieskim:

Пастырѣ мой рещи могѣ, толѣкв признати ижѣ избра Тѣ Гдѣ ѿ инныхъ, и на мнѡгими вѣ цркви своей С Постави тѣ Бождѣ, да тѣ же еще рекѣ зъ Иереию Пастыра по срѣцъ своимѣ пасти на ѡвца своя словеснаѣ развѣнѣ, и оученїемъ, постави тѣ и дѣхъ сѣ пасти црковѣ Гѣ Бѣ, иже стѣжа Кровїю своею, и даль ти вла(ст) такоже Ярхїереви, вѣзати и рѣшити, которон власти шо волѣи быти можетъ иже ѿ Хѣ Бѣа и жениха своего црковѣ сѣ въ свои Ярхїереахъ има(т) ниже аггѣлѣ (такоже ѡ сѣ Бжтвенный Златоустъ написа) ниже архѣггѣлѣ даде вла(ст) сїю, небо къ онѣ речено. Елика аще свѣжете на земли, вѣдѣтъ свѣзана и на небеси, и елика аще разрѣшите на земли, вѣдѣтъ разрѣшена и на нѣси, токмо къ Пастыремѣ. Далтогожѣ и С Бѣгоснїи Сѣци Синодалными своими Канѡнами оуставили, такъ ничтоже вѣ цркви безъ власти и вѣдомости Пастырей быти можетъ. Зраще тѣды на высотѣ не исповѣдиной Власти твоеѣ Ярхїерейской Иисне Превѣ Гѣе Очѣ Сѣппе Пана и Пастырѣ мой, сѣвыше Тоеѣ ѿ Хѣ Бѣ и Сѣнтѣла нѣшего, Ярхїереѣ Найвысшаго [...]»³⁸.

W *Triodionie postnym* (1664) adresatem listu dedykacyjnego Słozki został kolejny biskup Iwowski Atanazy. Pochwałę władcy podzielił on się na dwie części. Pierwsza dotyczyła przed konsekracyjnego życia Adama Żeliborskiego – komisarza, posła, działacza sejmowego, rycerza, który zasłużył się swoją działalnością ojczyźnie i królowi. Druga – świadomej decyzji o porzuceniu dobrze rokującej kariery politycznej i wyborze posługi duchowej. Ta radykalna zmiana ukazana została jako mądre i dojrzałe postanowienie kandydata, wynikające z przekonania o przemijającej wartości doczesnych dóbr oraz z powołania, które wywołało w nim pragnienie oddania się w ofiarę służbę Jezusa Chrystusa:

Превѣ Ваша вѣкли въздобали и ясностями погордились свѣтѡвыми. Вѣдаючи то добре, же свѣта тогѡ, сѣтъ такъ тѣнь и такъ дорога Корабѣ на водѣ, такъ внѣтъ гинѣтъ. Же оутѣха свѣта естѣ на кшталтѣ пѣнкта, который ани естѣ долгїй, ани широкїй, ани глѣбокїй, естѣ такъ Промѣнь снїчный на шатѣ, который рыхло гаснетъ и ясность на шатѣ не яснѣю zostавѣтъ. [...] Я прѣтожѣ гдысь Превѣленость Ваша, свѣта оуживати могла, такесѣ ижѣ так оуцѣлымѣ възгордилѣ вѣтѡмѣ и волѣлесѣ лѣта свои и праци свои Хѣи, внѣмѣ такъ вѣ Промѣню солнечномѣ вѣк порожности свѣта вбачиши и длѣ тогѡ емѣ самомѣ всѣ дни живота своего слѣжачи, офѣровати и вѣ томѣ сѣой Памати Сѣпископа роконогѡ своего наследѡвати. Лѣпѣйсѣ Превѣлености Вашей подобало, цититисѣ Кровїю Хѣю, емѣ самомѣ сораспѣвшисѣ [...]»³⁹.

38 Мїханѣл Слюска, Иисне вѣ Хрѣтѣ Превѣленомѣ Сѣгѡ Мѣти Господинѣ Сѣцѣ Яреию Желиворскомѣ, зѣ Ласки Бжїей Сѣпископѣ Лвовскомѣ, Галицкомѣ и Каменца Подолскаго и прѣ, Православномѣ Сѣцѣ Панѣ Пастыреви и доверѣкѣви моемѣ вѣлицѣ мїтївомѣ, [w:] Апѡстѡлѣ, Лвовѣ 1654, к. 4v–5.

39 М. Слюзка, Иисне Превѣленомѣ вѣ Бѣсѣ Сѣгѡ Мѣти Господинѣ Сѣцѣ Яванасїю Желиворскомѣ Мѣтїю Бжїїю, Православномѣ Сѣпископѣ, Лвовскомѣ, галицкомѣ и Каменца Подолскагѡ, администратѡрови Мѣтрополїи Киевской

Zamiana życia z świeckiego na duchowne nastąpiła, jak przekonywał w wyżej cytowanym fragmencie drukarz, w rezultacie świadomej decyzji kandydata i była poprzedzona interwencją niebios. Autor pochwały, kontynuując swoje rozważania nad działaniem opatrznosci Bożej, rozwijał obraz wybraństwa przyszłego władcy, którego Pan sobie upodobał i przemianował z świeckiego rycerza na żołnierza Chrystusowego:

[...] Х҃с ѿмѣнѣ дневнѣю зъ свѣцкогѡ рыцѣрства, на дѡхѡвое вѣ Превеленности Вашой показалѣ, и шатѣ свѣтѡвѣю, на Шатѣ и зброю нѣнѣю замѣнилѣ вѣ которѡю тѣ приидѣлѣ. Я ижѣ Превеленность Вашѣ оуболюбилѣ, прѣтожѣ такѡ Водзѡве наймилшнлѣ рыцѣрланѣ своимѣ, найтрѣднѣйшыѣ справы порѣчаютѣ. Такѣ Х҃с Пастырѣ добрый Превеленность Вашѣ Бвина своего оуболюбивши, барзо трѣднѡе дѣло порѣчилѣ Превеленности Вашой оучинивши Превеленность Вашѣ Пастырѣмѣ словесныхѣхѣ вещей своихѣ. Гвднѡсть свѣцкѡю на Гвднѡсть дѡхѡвнѣю замѣнивши, а ѿ себе такѡ ѿ свѣтила небесногѡ яснѡсть Превеленности Вашой розсвѣтнѣшы. Смѣривѣ себе Превеленность Вашѣ шпѣскаючи Гвднѡсти свѣтѡвын, которын Превеленности Вашой шѣкали, и гонилн. Я прѣтожѣ Превеленность Вашѣ Х҃с вознеслѣ на Престолѣ Пастырѣской Гвднѡсти⁴⁰.

Pojawienie się w ówczesnych drukach licznych przedmów i listów dedykacyjnych odzwierciedla zwyczaj wydawnicze, ich zdecydowanie laudacyjny charakter, to przejaw wszechobecnego w literaturze panegiryzmu. Parateksty świeckiego drukarza poświęcone były przede wszystkim kościelnym dostojnikom. Dziękował on tym patronom za wsparcie i starał się o dalszą ich przychylność, tym bardziej, że we Lwowie konkurował z typografią bractwa stauropigialnego, a działalność wydawnicza przynosiła mu wymierne korzyści materialne⁴¹.

Wydaje się jednak, że nie był to jedyny cel jego autorskich i edytorskich wysiłków. Starał się on bowiem wzmocnić prawosławie nie tylko za pośrednictwem artykułów wstępnych, drukując własne i cudze przedmowy oraz dedykacje. Czynił to również wydając wspomnianą *Aurorę* (1639), sławiącą lwowskiego eparchę, choć prawdopodobnie mógł się spodziewać, że nie spodoba się ona stronie katolickiej i ściągnie na niego sankcję kurii. W związku z tym, że w 1645 roku Ślózka ponownie wszedł w posiadanie przywileju na druk polskojęzyczny⁴², to pod koniec swojego życia zdołał wypuścić kolejną w tym języku kompozycję ku czci prawosławnego biskupa lwowskiego zatytułowaną *Żniwo cnót i chwały wiecznej Jasnie*

и прочаа, ѿцѣ, Панѣ, Пастырѣвн, и Добродѣевн моємѣ велѣ милѡстивомѣ, [w:] Тришдѣтичъ си естѣ трѣпѣснецѣ, Лвовѣ 1664, к. 4.

40 М. Слѡзка, Ясне Превеленномѣ вѣ Бѣѣ Сго Мѣти Господнѣ ѿцѣ Яфанасѣю Желнборскомѣ Мѣтѣю Бѣтѣю, Правослаенномѣ Епѣкопѣ, Лвовскомѣ, галицкомѣ и Каленца Подолскагѡ, администратѡровн Метрополѣи Кнѣвской и прочаа, ѿцѣ, Панѣ, Пастырѣвн, и Добродѣевн моємѣ велѣ милѡстивомѣ, [w:] Тришдѣтичъ си естѣ трѣпѣснецѣ, Лвовѣ 1664, к. 4v.

41 O dochodach Ślózki z działalności drukarskiej por. I. Огієнко, *Історія українського друкарства*, Київ 2007, s. 147–166.

42 Michał Ślózka dostał ponowne nadanie na druk polski w 1645 r. od katolickiego arcybiskupa Mikołaja Krasnowskiego, *Drukarze dawnej polski od XV do XVIII wieku*, z. 6: *Małopolska-Ziemie Ruskie*, oprac. A. Kawecka-Gryczowa i in., Wrocław-Kraków 1960, s. 243.

Przewielebnego w Bogu Jego Mości Arseniego Żeliborskiego Episcopa Lwowskiego (Lwów 1665). Autorem pracy opiewającej zmarłego władkę był Tarassy Prokopowicz, a sam panegiryk został poprzedzony pochwalnym listem dedykacyjnym dla Atanazego – kolejnego biskupa lwowskiego z rodu Żeliborskich. Powyższą listę dopełnia druga i trzecia edycja słynnego zbioru homilii pt. *Klucz rozumienia*, przygotowana przez tegoż drukarza i poprzedzona listami dedykacyjnymi do hierarchów. W wydaniu z 1663 roku autorem ofiarowania dla biskupa Gedeona Czetwertyńskiego był sam wydawca⁴³, zaś w wersji z 1665 roku do biskupa Atanazego Żeliborskiego zwracał się autor kazań (Joanicjusz Galatowski)⁴⁴.

Bezsprzecznie działalność wydawnicza ruskich typografii wpływała na rozwój religijny i kulturalny w metropolii kijowskiej. Sprzyjała mu również aktywność piarska i drukarska Michała Śložki, którą należy wpisać w szerszą ówczesną tendencję do instytucjonalnego wzmacniania Kościoła. Było to istotne zwłaszcza po długim okresie funkcjonowania prawosławnych najpierw bez, a następnie z hierarchią, pozbawioną akceptacji władz państwowych⁴⁵. Na tym tle wyraźniej widać, że pochwały cerkiewnych dostojników zaangażowanych w rozwój duchowy i umysłowy chrześcijańskiej wspólnoty pełniły budującą rolę. Opisując rolę biskupa w Cerkwi, Michał Śložka – człowiek świecki, konsolidował odbiorców ksiąg, a zatem wiernych oraz niższe duchowieństwo, wokół wskazanych przewodników. Umacniał w społeczności poczucie dumy z realizowanego przez hierarchów, mimo wielu trudności, planu odnowy Kościoła wschodniego. Zaangażowanie lwowskiego drukarza w jego umocnienie potwierdzają także inne, drukowane przezeń księgi, głównie cerkiewne i poprzedzone przedmowami, w których podejmowane były tematy ważne dla religijnej i kulturalnej reformy prawosławia w Rzeczypospolitej⁴⁶.

43 Рог. М. Слюзка, *Исѣне Освѣщеномѣ вѣ Хрѣтѣ Превелебномѣ Его Мѣти Гѣнѣ Шѣцѣ Гедѣоновѣ Книжкати на Четвертнѣкѣ Свѣтополковѣи Четвертенскомѣ Мѣтїю Бжїтїю Православномѣмѣ Єпїскопѣмѣ Аѣццкомѣмѣ и Шеторозкомѣмѣ Протопрѣномѣ Мѣтрополїи Кїевской и прочї. Шѣцѣ, Панѣ, Пастырѣовѣи, и Дѣвородѣкѣи люемѣмѣ вѣлицѣмѣ аналоствомѣмѣ, [w:] Иоаникій Галатѣовскїи, *Ключѣ Разѣякїнѣа сїѣннїкѣ законнїкѣ и свѣцкїнѣмѣ належачїмѣ, Кїевѣ 1663*. W dedykacji biskupowi Gedeonowi Czetwertyńskiemu, podobnie jak w liście skierowanym do archimandryty Izajasza Sulatyckiego, który Śložka umieścił w *Oktoichu* z 1640 roku, pochwała hierarchy ogranicza się do podziękowań za wspieranie działalności drukarskiej.*

44 Рог. Иоаникій Галатѣовскїи, *Исѣне вѣ Божѣ Превелебномѣ Его Мѣти Шѣцѣ Анаанасїю Желѣворскомѣ, Єпїскопѣви Левѣскомѣ Галїцкомѣмѣ и Калїнѣца Подѣлскаго, Ядїннїнстрѣторѣви Мїтрополїи Кїевской Галїцкой и вѣсѣ Россїи. Ярхимандрїтѣмѣ Чѣневскомѣ. Своємѣмѣ вѣлицѣмѣ Мѣтїномѣ Панѣмѣ и Пастырѣовѣмѣ и Дѣвородѣкѣви, Явѣторѣмѣмѣ цѣслїности дочесной и вѣчнѣной вычитѣмѣ, [w:] *Ключѣ Разѣякїнѣа сїѣннїкѣ законнїкѣ и лїнкѣ належачїи, Кїевѣ 1665*.*

45 Jak pisała Marzanna Kuczyńska na podstawie analizy homiletyki Galatowskiego, „po latach nieobecności instytucjonalnej prawosławnej wspólnoty na terenie Rzeczypospolitej wartością niemal samą w sobie jest hierarchia cerkiewna, reprezentująca Kościół oraz samego Boga. Jej przedstawicielei Joanicjusz obdarowuje wyjątkowym charyzmatem wiedzy i stawia tuż przy Bożym boku”, M. Kuczyńska, *Homiletyka cerkiewna Pierwszej Rzeczypospolitej na pograniczu kultur (do połowy XVII wieku)*, [w:] *Kultura Rzeczypospolitej w dialogu z Europą. Hermeneutyka wartości*, t. 11: *Między Wschodem a Zachodem. Prawosławie i unia*, red. M. Kuczyńska, Warszawa 2017, s. 231.

46 Śložka w przedmowach do ksiąg cerkiewnych głosił ich pochwałę, wskazywał zbawczą rolę i znaczenie w życiu duchowo-religijnym wspólnoty. Informował o zapotrzebowaniu na księgi, które było zgłaszane przez duchowieństwo, por. np. przedmowę do *Apostola* (М. Слюзка, *Чїтѣлнїковѣи Пѣкожкомѣмѣ и лѣскавомѣмѣ тїпографѣмѣ, при дѣворѣмѣмѣ здѣоровѣ лѣски и вѣштѣва Бжїтїю оупрїемѣ вычи(т), [w:] Япѣстѣоль, Лѣвовѣ 1639, k. 11–12v) lub *Triodionu postnego* (М. Слюзка, *Предѣмова до Лѣскавогѣмѣ Чїтѣлнїка, [w:] Трїодїонѣмѣ си єсть трїпѣкѣнѣцѣ. Лѣвовѣ 1664*,*

SUMMARY

Alicja Z. Nowak

Laudations for Bishops in the Literary Heritage and Activity of Michał Ślózka – a Lay Publisher

Key words: laudation, letter of dedication, bishop, print

The publishing activity of Ruthenian typographies influenced religious and cultural development in the Metropolitanate of Kyiv. He was also favored by Michał Ślózka's writing and publishing activity. Printed by him laudations for bishops involved in the spiritual and mental development of the Christian community (occasional compositions and letters of dedication) played a constructive role. Integrated the recipients of the books (the faithful and the lower clergy) around the indicated guides. They strengthened the community's sense of pride in the plan of the Eastern Church's renewal, despite of many difficulties. They were, therefore, part of a wider tendency at that time to institutionally consolidate the Church.

k. 6). Lwowskiemu bractwu Ślózka wydrukował *Liturgiaron* (1637), dołączył do wydania przedmowę w formie pouczenia dla parafialnego kleru, podnosił w niej problem moralności księży oraz wybrane zagadnienia organizacyjne i dyscyplinarne związane z posługą. Na ten temat por. A. Z. Nowak, *Elementy świeckie w ramie wydawniczej siedemnastowiecznych ksiąg cerkiewnych w Rzeczypospolitej (wybrane przykłady)*, [w:] *O miejsce książki w historii sztuki*, t. 2: *Państwo i Kościół. W rocznice chrztu Polski*, red. A. Gronek, Kraków (w druku).